

Razlike u stavovima adolescenata prema rodnim ulogama u odnosu na raspodelu rodnih uloga u porodici i dominantan pol prijatelja

---

Stavovi prema rodnim ulogama odnose se na stavove prema obrascima ponašanja koje se u društvu očekuju od pojedinca na osnovu roda. Ispitali smo kako su primarni agensi socijalizacije, porodica i vršnjaci, povezani sa stavovima adolescenata prema rodnim ulogama, kao i koji od ovih faktora ima veći efekat na ispoljavanje razlika u stavovima. Rezultati pokazuju da ispitanici u čijim porodicama je uspostavljena tradicionalna raspodela rodnih uloga pokazuju izraženije tradicionalne stavove u odnosu na ispitanike sa egalitarnom raspodelom ($F(1, 553) = 28.33; p < 0.001$). Nismo ustanovili razliku u stavovima prema rodnim ulogama između ispitanika koji se pretežno druže sa svojim i ispitanika koji se pretežno druže sa suprotnim polom ($F(2, 553) = 2.78; p > 0.05$). Uočili smo da su pol ispitanika i dominantan pol prijatelja u interakciji ($F(2, 553) = 3.53; p = 0.03$), pri čemu dečaci koji se pretežno druže sa dečacima imaju tradicionalnije stavove od dečaka koji se pretežno druže sa devojkicama. Uticaj porodice je imao veći efekat na stavove prema rodnim ulogama od uticaja vršnjaka. Kako antitradicionalni stavovi gotovo da nisu zastupljeni u našem uzorku (0.4%), smatramo da bi u budućim istraživanjima stavova prema rodnim ulogama u Srbiji bilo adekvatno koristiti dimenziju egalitarno-tradicionalno.

Uvod

Rodne uloge su obrasci ponašanja i stavova koje društvo očekuje od pojedinaca na osnovu njihovog pola (Stets i Burke 2000). Usvajanje rodnih uloga putem socijalizacije (eng. gender role socialization) je proces tokom kog pojedinac kroz socijalne interakcije uči kakve uloge i ponašanje društvo očekuje od žena, a kakve od muškaraca (Lindsey 2016). Usvajanje rodnih uloga počinje od najranijeg perioda kroz interakciju sa roditeljima, vršnjacima, profesorima i drugim osobama koje su detetu značajne. Odvija se kroz dve faze, pri čemu u prvoj dete prepoznaje kod sebe da li je muško ili žensko, dok u drugoj usvaja koje karakteristike i uloge se u njegovom okruženju smatraju femininim, a koje maskulinim (Stets i Burke 2000).

Većina autora stavove prema rodnim ulogama deli na tradicionalne i egalitarne, dok savremeni autori uvode i kategoriju antitradicionalnih stavova (Klocke i Lamberty 2016). Osobe koje zastupaju tradicionalne stavove odobravaju kada muškarci i žene ispunjavaju tradicionalno dodeljene rodne uloge – na primer, da žena bude domaćica koja vodi računa o deci, dok muškarac finansijski izdržava porodicu. Osobe egalitarnog stava ravnopravno posmatraju muškarce i žene na polju rodnih uloga, tj. smatraju, na primer, da muškarac u odgajanju dece i obavljanju kućnih poslova treba da ima jednako učešće kao žena i da oba roditelja mogu biti zaposlena (Gere i Helwig 2012).

Osobe antitradicionalnih stavova smatraju da žene i muškarci treba pretežno da učestvuju u aktivnostima koje su tradicionalno dodeljene su-

---

Dajana Osmani (2000), Sakule, Milutina Markova 1A, učenica 2. razreda Filološke gimnazije u Beogradu

MENTOR: Tijana Nikitović, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

protnom polu, to jest da rade suprotno od onoga što im tradicionalna raspodela rodnih uloga nalaže (na primer, preferiraće da muškarci vode računa o deci i da žena bude menadžer kompanije). Kako istraživanja pokazuju da su poslednjih decenija stavovi prema rodnim ulogama sve liberalniji (Twenge 1997, prema Klocke i Lamberty 2016), autori su pretpostavili da će se i zastupljenost antitradicionalnih stavova povećati, kao oblik antikonformizma i način borbe protiv tradicionalnih ubeđenja.

Ovo je potvrdilo jedno od istraživanja, koje je ispitalo da li bi radnici Sjedinjenih Američkih Država više voleli da im šef bude muškarac, žena ili pak nisu opredeljeni po tom pitanju. Skoro polovina ispitanika zastupalo je antitradicionalan stav i izrazilo želju da im šef bude žena (Klocke i Lamberty 2016). Ne možemo biti sigurni šta leži u osnovi takvih odgovora, ali je važno je uočiti da su ljudi u velikoj meri izrazili antitradicionalan stav zbog toga što ovakvi stavovi ranije nisu bili zastupljeni, i njihova pojava ukazuje na to da se način na koji društvo posmatra poziciju žene, ili rodne uloge uopšte, promenio. Međutim, većina upitnika ne ostavlja prostor za iskazivanje antitradicionalnih stavova i ne uzima ih u obzir (Jean i Reynolds 1984, Kerr i Holden 1996, King i King 1997; prema Klocke i Lamberty 2016).

Na stavove prema rodnim ulogama utiču brojni faktori, pri čemu je jedan od najznačajnijih predstavlja pol osobe. Istraživanje u kom su ispitanici bili studenti Srbije pokazalo je da, u odnosu na subjektivnu ocenu opšte sposobnosti, i žene i muškarci smatraju svoj pol sposobnijim, ali da su stavovi žena bliže odgovorima koji zastupaju rodnu ravnopravnost u sposobnostima (Ignjatović *et al.* 2009). Isto istraživanje je, kontradiktorno tome, pokazalo da muškarci više iskazuju ideje o rodnoj ravnopravnosti, ali su autori postavili pitanje „da li je ovo samo deklarativno izražavanje ili je ženama teže da odustanu od tradicionalnih uloga iz ukorenjenih osećanja krivice ili izbegavanja spoljne osude ukoliko odstupe od toga” (Ignjatović *et al.* 2009). Druga istraživanja, rađena van teritorije Srbije, pokazala su da žene generalno više iskazuju egalitarne stavove od muškaraca (Larsen i Long 1988; Frieze *et al.* 2003; Garaigordobil i Aliri 2012).

Istraživanja pokazuju da je i stepen obrazovanja roditelja, kao indikator socioekonomskog statusa, povezan sa razvojem seksističkih stavova kod dece, tačnije, u slučaju majki i ćerki, više obrazovanje majke znači niži nivo seksizma ćerki (Garaigordobil i Aliri 2012). U slučajevima kada se deca odlučuju za obrazovanje u sferi koja je tradicionalno dodeljena suprotnom polu – na primer, kada se ćerke odlučuju za studije inženjstva, što se tradicionalno smatra muškom obrazovnom sferom, pokazano je da roditelji sa višim stepenom obrazovanja deci pružaju više podrške (Dryler 1998).

Postoje brojne teorije o tome kako deca usvajaju rodne uloge i stvaraju stavove o njima kroz socijalizaciju. Prethodni istraživači ove teme izdvojili su i opisali najvažnije od njih (Lindsey 2016, Leaper i Friedman 2007, Stockard 1999). Zajedničko za ove teorije je da kao osnovne agente socijalizacije koji utiču na usvajanje rodnih uloga izdvajaju medije, jezik, obrazovanje, i – što je ključno za ovo istraživanje – uticaj porodice i uticaj vršnjaka. Porodica, kao primarni agens socijalizacije utiče na razvoj stavova dece od najranijeg perioda, dok kasnije, naročito sa početkom školovanja, važnu ulogu dobija i uticaj vršnjaka (Lindsey 2016).

Uticaj roditelja na stavove prema rodnim ulogama navodi se kao najvažniji agens socijalizacije, jer porodica nosi ulogu u formiranju ličnosti, identiteta i stavova dece od najranijeg perioda života (Lindsey 2016). Roditelji služe kao uzori na koje se deca ugledaju, pri čemu deca usvajaju stavove prema rodnim ulogama učenjem po modelu. Osim toga, oni mogu ostvarivati svoj uticaj i na druge načine. Na primer, roditelji mogu na osnovu svojih stavova da potkrepljuju ili daju negativnu reakciju na određeno ponašanje deteta. To se može ostvariti i kada dete učestvuje u nekim rodno-normiranim aktivnostima. Tako deca o rodnim ulogama mogu učiti i putem metode nagrade (odobravanja) ili kazne (neodobravanja) roditelja. Istraživanja pokazuju da na ovakav način najčešće dolazi do razlika između sinova i ćerki u tome kako ih roditelji tretiraju (Lytton i Romney 1991, prema Leaper i Friedman 2007). Pored toga, roditelji mogu i zadavanjem određenih poslova svojoj deci stvarati sliku o tome koje poslove treba da obavlja žena, a koje muškarac, i pokazano je da pol

deteta utiče na to koje će mu zaduženje roditelj zadati (Leaper i Friedman 2007). Roditelji ostvaruju uticaj i na to kako deca shvataju sebe same, pa je tako pokazano da, u oblasti sporta i matematike, to kakve stavove prema rodnim ulogama imaju roditelji utiče na njihovu percepciju sposobnosti sopstvene dece. Percepcija roditelja utiče i na to kako će deca posmatrati sopstvenu sposobnost u istim tim oblastima, a samim tim i kakvo će učešće uzimati u tim rodno-normiranim aktivnostima (Eccles *et al.* 1990).

Takođe, longitudinalno osamnaestogodišnje istraživanje u kome su učestvovala majke i njihova deca pokazalo je da iskustva i stavovi majki prema rodnim ulogama značajno utiču na oblikovanje stavova dece (Thornton *et al.* 1983). Takođe, pokazalo se da stavovi majki prema rodnim ulogama koji se pokazuju u najranijem detinjstvu značajno utiču na stavove i onda kada su deca osamnaestogodišnjaci (Cunningham 2001). Ovo istraživanje pokazalo je i da u porodicama u kojima i otac uzima učešće u poslovima koji su tipično namenjeni ženama, kao što je briga o deci, što je odlika egalitarne podele uloga, deca pokazuju egalitarnije stavove.

Drugi važan agens socijalizacije su vršnjaci. Odnosi sa vršnjacima igraju važnu ulogu u izgradnji self-koncepta dece i imaju značajnu ulogu u tome kako deca posmatraju uloge muškaraca i žena u društvu. Rodni stereotipi često počnu da se razvijaju u okviru porodice, a zatim dobijaju svoje potkrepljenje u okviru vršnjačke grupe (Witt 2000).

Kao deo vršnjačke grupe, dete od nje uči šta je za tu grupu prihvatljivo, a šta nije, i konformira se tim standardima (Leaper i Friedman 2007). Vršnjaci imaju ulogu u potkrepljivanju prethodno naučenih ponašanja. Oni sa odobravanjem ili neodobravanjem posmatraju i tretiraju ponašanje člana grupe u okviru neke rodno-normirane aktivnosti. Osim toga, prijatelji služe deci i kao mera samih sebe, odnosno utiču na poimanje samog sebe. Takođe, vršnjačka grupa uči decu kako treba da se ponašaju da bi se u društvu uklopili (Witt 2000).

Pokazano je da deca koja više vremena provode sa vršnjacima istog pola pokazuju povećano učešće u rodno-normiranim aktivnostima, aktivnostima koje im po tradicionalnoj подели rodnih uloga na muške i ženske pripadaju (Mar-

tin i Fabes 2001). Takođe, deca čiji su primarni prijatelji suprotnog pola zastupaju rodno-stereotipne stavove u manjoj meri nego deca kojima su prijatelji većinski istog pola (Lee i Troop-Gordon 2011).

Kada je reč o stavovima adolescenata i uticaju roditelja i prijatelja na njih, pokazalo se da, na primer, za različite političke stavove značajno veći uticaj imaju roditelji u odnosu na vršnjake (Tedin 1980). Određena istraživanja pokazuju da odnos uticaja roditelja i vršnjaka uglavnom zavisi od situacije, i da je uticaj roditelja znatno veći kada se tiče pitanja koja su u vezi sa budućnošću, kao što su obrazovanje i izbor profesije, dok se uticaj vršnjaka ostvaruje više u onim domenima koji su od trenutne važnosti. Ipak, roditelji i način na koji oni vaspitavaju decu utiče i na to kakve će prijatelje i grupe deca uopšte birati, pa se zbog toga može istaći da je uticaj roditelja primaran, kao i to da su faktori roditelja i vršnjaka povezani (Meeus *et al.* 2002).

Cilj istraživanja

Uzimajući u obzir da je podela uloga na osnovu roda važan aspekt za odnose u društvu, ovo istraživanje je ispitalo šta utiče na stavove adolescenata prema rodnim ulogama, uzimajući u obzir da, pored postojećeg značaja roditelja za decu, u periodu adolescencije veliki značaj dobija vršnjačka grupa. S obzirom na to da su porodica i vršnjaci ključni agensi socijalizacije, želeli smo da ispitamo koji od njih ima presudniji uticaj na stavove adolescenata. Pošto su rezultati prethodnih istraživanja pokazali da postoji značajan uticaj dominantnog pola unutar grupe prijatelja na stavove prema rodnim ulogama kod dece, mi smo želeli da ispitamo kakav efekat ova varijabla ima na stavove adolescenata, dok je uticaj porodice ispitan preko raspodele rodnih uloga između roditelja. Raspodela rodnih uloga u porodici predstavlja njenu organizaciju na osnovu roda i osnov okruženja u kom dete odrasta i usvaja rodne uloge. Za razliku od prethodnih istraživanja, pri ispitivanju uticaja ovih varijabli na stavove, u ovom su uzeti u obzir ne samo egalitarni i tradicionalni, već i antitradicionalni stavovi. Ovakva operacionalizacija je odabrana s ciljem da se potencijalnim ispitanicima sa antitradicionalnim stavom omogućiti da svoj stav

iznesu što preciznije, bez ograničenja na dimenziju tradicionalno-egalitarno.

Stoga možemo reći da ovo istraživanje ima za cilj ispitivanje razlika u stavovima adolescenata prema rodnim ulogama u odnosu na raspodelu rodnih uloga među roditeljima ispitanika i dominantnog pola u sastavu kruga prijatelja, kao i utvrditi koji od ovih faktora ima veći efekat na stav adolescenata. Takođe, dodatni cilj je proveriti da li se, i u kojoj meri, među adolescentima javljaju antitradicionalni stavovi. S obzirom na to da na našoj populaciji nije sprovedeno istraživanje koje uključuje antitradicionalne stavove prema rodnim ulogama, ovaj aspekt istraživanja je eksplorativnog karaktera.

Metod

Varijable. Zavisna varijabla u ovom istraživanju je stav ispitanika prema rodnim ulogama, kontinuirana numerička varijabla koja obuhvata tradicionalne, egalitarne i antitradicionalne stavove. Prva nezavisna varijabla je dominantan pol prijatelja. Ova varijabla je kategorička sa tri kategorije, koje predstavljaju ispitanike koji se druže više sa istim ili više sa suprotnim polom i one koji se druže podjednako sa oba pola. Druga nezavisna varijabla je raspodela rodnih uloga u porodici, gde su kategorije tradicionalna, egalitarna i antitradicionalna raspodela rodnih uloga. Stepenn obrazovanja roditelja je numerička varijabla, operacionalizovana kao aritmetička sredina stepena obrazovanja majke i oca, što zajedno sa polom ispitanika čini naše kontrolne varijable. S obzirom na to da je od ispitanika zahtevano da odgovaraju na pitanja o raspodeli rodnih uloga među roditeljima, bilo je potrebno da oni imaju značajno iskustvo sa životom u potpunoj porodici, pa je potpunost porodice u ovom istraživanju selekciona varijabla.

Instrumenti. Stepenn obrazovanja roditelja je izmeren kroz dva pitanja, tako što se od ispitanika tražilo da u jednom obeleži nivo obrazovanja za majku, a u drugom za oca, na četvorostepenoj skali:

- 1 nepotpuna osnovna škola
- 2 završena osnovna škola
- 3 završena srednja škola
- 4 završena viša škola ili fakultet

Na osnovu ovih skorova za svakog ispitanika je izračunata aritmetička sredina, te je tako varijabla pretvorena u kontinuiranu. U našem istraživanju ona je imala funkciju kontrolne varijable.

Zavisna varijabla koja se odnosi na stavove ispitanika ispitana je preko Upitnika o stavovima prema rodnim ulogama (Chang 1999) koji se sastoji od 10 stavki podeljenih na sferu aktivnosti koje su tradicionalno dodeljene ženama (voditi računa o deci, prati veš, obavljati kućne poslove, kuvati kod kuće, kupovati namirnice) i sferu aktivnosti koje su tradicionalno dodeljene muškarcima (biti lider, imati uspešnu karijeru, voditi biznis, dobiti najviši mogući stepenn obrazovanja, zarađivati novac). Što se metrijskih karakteristika tiče, interna konzistentnost za domen tradicionalno ženskih aktivnosti iznosi 0.70, a za tradicionalno muške aktivnosti 0.80 za uzorak ispitivan na teritoriji Floride (Chang 1999).

Svaku stavku ispitanici su ocenjivali na devetostepenoj bipolarnoj skali, gde 4 na jednom polu skale znači da ispitanik smatra da je aktivnost više za muškarce, 0 da je aktivnost podjednako i za muškarce i za žene, dok 4 na drugom polu skale da je aktivnost više za žene. Ovako organizovana skala omogućava iskazivanje ne samo egalitarnih i tradicionalnih, već i antitradicionalnih stavova. S obzirom na značenje podeoka na skali, u zavisnosti od toga da li se radi o stavki koja se odnosi na aktivnosti tradicionalno dodeljene ženi ili muškarcu, ocena 4 u nekim slučajevima predstavlja krajnje antitradicionalan, a u nekim krajnje tradicionalan stav. Odgovori ispitanika su ocenjivani tako da negativan skor predstavlja antitradicionalne, nulti egalitarne, a pozitivan tradicionalne stavove.

Nezavisna varijabla raspodele rodnih uloga u porodici takođe je ispitana preko modifikovanog upitnika (Chang 1999), nazvanog Upitnik o raspodeli rodnih uloga u porodici, pri čemu se od ispitanika tražilo da za stavke iz upitnika oceni na devetostepenoj bipolarnoj skali koje aktivnosti u njegovoj porodici obavlja otac, a koje majka, gde je: 4 na jednom polu skale – isključivo otac, 0 – oboje podjednako, 4 na drugom polu skale – isključivo majka obavlja navedenu aktivnost. Prema tome, ova varijabla je operacionalizovana kao kontinuirana numerička. Osim ovih mogućnosti, za svaku datu stavku ispitanik je mogao da

se izjasni birajući odgovor „Ne mogu da procenim na osnovu svoje porodice”.

Iz istraživanja su isključeni ispitanici koji su za tri ili više stavki na upitniku odgovorili da ne mogu da naprave procenu na osnovu svoje porodice. Ova odluka je donesena s obzirom na činjenicu da upitnik sadrži mali broj stavki, te se pretpostavlja da bi nedostatak većeg broja odgovor smanjio pouzdanost odgovora ispitanika. Odluka da minimalan broj ocenjenih stavki da bi ispitanik ušao u istraživanje bude 7 je bio arbitran. Manji broj ocenjenih stavki takođe može opravdati postavljanje pitanja da li su odgovori tog ispitanika validni, to jest da li on na osnovu svog iskustva može da donese procenu o raspodeli rodnih uloga u porodici.

Nezavisna kategorička varijabla dominantnog pola prijatelja ispitanika operacionalizovana je kroz jedno pitanje, koje glasi: „Procenite kom polu pripada najveći broj vršnjaka sa kojima se družite”, pri čemu su ponuđeni odgovori:

1. Većinom su istog pola kao ja
2. Većinom su suprotnog pola od mene
3. Družim se sa oba pola podjednako

Procedura. Upitnik, napravljen pomoću aplikacije Google Forms. Zadati su putem interneta i ispitanici su ga popunjavali anonimno. Redosled pitanja je bio organizovan tako da ispitanik pre navođenja podele rodnih uloga u porodici iskaže svoje stavove prema rodnim ulogama, s obzirom na to da su varijable stav prema rodnim ulogama i raspodela rodnih uloga u porodici operacionalizovane pomoću stavki iz istog upitnika (Chang 1999). Pretpostavka je da bi u suprotnom pitanja o raspodeli uloga u porodici mogla uticati na to kakav stav će ispitanik iskazati, dok je manja verovatnoća da će ispitanici odgovore o raspodeli rodnih uloga u porodici prilagođavati odgovorima o stavu. Između odgovaranja na pitanja o stavovima i o raspodeli uloga u porodici, da bi razmak između njih bio veći, a povezivanje odgovora za te dve varijable što manje, ispitanici su odgovarali na pitanje vezano za dominantan pol prijatelja.

Uzorak. Uzorak je prikupljen tehnikom gruve snega i prigodan je. Čini ga 570 ispitanika, od čega je 35.8% muškog i 64.2% ženskog pola, uzrasta od 15 do 19 godina ($M = 17.24$; $SD = 1.16$).

Jedan od osnovnih podataka o ispitanicima koji je uzet u obzir je njihov uzrast, koji je služio kao selekciona varijabla, s obzirom na to da su ciljna grupa istraživanja adolescenti. Druga selekciona varijabla odnosi se na potpunost porodice ispitanika. Selekcija na osnovu potpunosti porodice je neophodna zbog toga što je potrebno da ispitanik ima iskustva sa podelom rodnih uloga između roditelja. Naime, ispitanicima je u upitniku naznačeno da potpuna porodica u ovom istraživanju podrazumeva oba roditelja ili jednog od roditelja sa očuhom ili maćehom.

Od ispitanika koji su naveli da žive u nepotpunoj porodici zahtevano je da navedu i koliko godina je to slučaj. Iz istraživanja su isključeni oni koji ne žive sa oba roditelja deset ili više godina. Pored ispitanika koji su prijavili da žive u potpunoj porodici (89%), analizirani su i odgovori ispitanika koji su prijavili da žive u nepotpunoj porodici manje od 10 godina. Na ovaj način su u istraživanje uključeni i oni ispitanici koji mogu da naprave procenu na osnovu raspodele rodnih uloga u okviru svoje porodice, uprkos tome što su određeni period živeli u nepotpunoj porodici, jer se pretpostavlja da imaju dovoljno iskustva sa životom u potpunoj porodici. Odluka da indikator predugačkog boravka u nepotpunoj porodici bude period od deset godina je donesena od strane istraživača i arbitrarna je.

Prvobitni uzorak od 713 ispitanika redukovan je isključivanjem odgovora onih ispitanika koji su na više od tri pitanja o raspodeli rodnih uloga u svojoj porodici odgovorili da ne mogu da naprave procenu, ispitanika koji nisu odgovarajućeg uzrasta, kao i onih koji su 10 ili više godina živeli u nepotpunoj porodici.

Rezultati

Deskriptivna statistička analiza

Socio-ekonomski status u proseku je iznosio 3.41 ($SD = 0.49$) pri čemu je prosečna vrednost obrazovanja majke iznosila 3.38 ($SD = 0.59$), a obrazovanja oca 3.44 ($SD = 0.57$). Iz tabele 1 može se zaključiti da standardizovani skjunijs značajno odstupa od normalne raspodele, te je raspodela negativno simetrična, što ukazuje na to

Tabela 1. Deskriptivni statistici nivoa obrazovanja majke i oca

Teorijski raspon		Empirijski raspon		M	SD	Std. skjunis	Std. kurtosis
Min	Max	Min	Max				
1	4	1	4	3.41	0.49	-3.95	-1.49

Tabela 2. Deskriptivni statistici i interna konzistentnost raspodele rodnih uloga u porodici

Teorijski raspon		Empirijski raspon		M	SD	Std. skjunis	Std. kurtosis	Kronbahova alfa
Min	Max	Min	Max					
-4	4	-1.10	4	0.90	0.88	6.02	0.69	0.57

da su roditelji ispitanika u ovom uzorku u većoj meri visokog stepena obrazovanja.

U istraživanju nije dobijena normalna distribucija raspodele rodnih uloga u porodicama ispitanika, s obzirom na to da mali broj ispitanika ima antitradicionalan stav (0.4%), a i u tim slučajevima on je slabog intenziteta, s obzirom na to da je teorijski minimum -4, a empirijski tek -1.10 (tabela 2). Raspodela je izrazito pozitivno asimetrična. Razlog za ovu asimetriju je činjenica da je empirijski raspon veoma sužen, te gotovo da ne postoje ispitanici sa antitradicionalnim stavovima.

Zbog ograničenog opsega variranja odgovora ispitanika, kao i izuzetno niske učestalosti antitradicionalne raspodele rodnih uloga, ova numerička varijabla je transformisana u kategoričku, tako da kategorija antitradicionalne raspodele obuhvata prosečne antitradicionalne skorove od -4 do -1, egalitarne od -1 do 1 i tradicionalne od 1 do 4. Nakon ove transformacije svega četiri ispitanika (0.7%) su svrstana u kategoriju osoba sa antitradicionalnom raspodelom rodnih uloga u porodici, dok je egalitarnu imalo 60%, a tradicionalnu 39.3% ispitanika. Kako analize koje uključuju kategoriju sa ovako malim brojem ispitanika ne bi bile opravdane, ispitanici koji pripadaju kategoriji antitradicionalne raspodele rodnih uloga u porodici su isključeni iz analiza u kojima se uzima u obzir ova varijabla.

Interna konzistentnost skale raspodele rodnih uloga u porodici iznosi 0.57. S obzirom na to da je interna konzistentnost podskala koje ispituju

domen tradicionalno muških ($\alpha = 0.84$) i tradicionalno ženskih ($\alpha = 0.89$) poslova zadovoljavajuća, niži nivo pouzdanosti čitave skale se može objasniti time da se ova skala sastoji iz dva kvalitativno drugačija domena, te da ova skala zapravo nije jednodimenzionalna. Ipak, analize su obavljene na skali u celini, s obzirom na to da je upitnik (Chang 1999) konstruisan za takvu upotrebu.

Što se tiče deskriptivnih statistika druge nezavisne varijable, dominantnog pola prijatelja, sa oba pola podjednako se druži 50% dečaka i 47% devojčica, dok se 25% dečaka i 38% devojčica pretežno druži sa istim polom, a sa suprotnim 25% dečaka i 15% devojčica.

Raspodela stavova prema rodnim ulogama (tabela 3) znatno je odstupala od normalne i ekstremno pozitivno je asimetrična, kao i ekstremno leptokurtična, što je posledica gomilanja rezultata oko nule, to jest dominantno egalitarnog stava, koji je izrazilo 88% ispitanika. Iz tog razloga je pre obavljanja neophodnih statističkih analiza, koje se obavljaju na varijablama za koje se pretpostavlja da imaju normalnu raspodelu, bilo neophodno izvršiti normalizaciju ove varijable.

Interna konzistentnost skale stava prema rodnim ulogama nalazi se ispod nivoa koji se obično smatra zadovoljavajućim i iznosi 0.57, što se može objasniti time što se ta skala sastoji iz dve odvojene podskale koje mere dva različita domena – domen tipično ženskih i tipično muških poslova. O dvodimenzionalnosti ovog upitnika i

Tabela 3. Deskriptivni statistici i interna konzistentnost stavova prema rodnim ulogama

Teorijski raspon		Empirijski raspon		M	SD	Std. skjunis	Std. kurtozis	Kronbahova alfa
Min	Max	Min	Max					
-4	4	-1	3.80	0.42	0.60	19.55	27.78	0.57

Tabela 4. Deskriptivni statistici i interna konzistentnost stavova prema rodnim ulogama nakon normalizacije

Teorijski raspon		Empirijski raspon		M	SD	Std. skjunis	Std. kurtozis
Min	Max	Min	Max				
-4	4	-2.88	3.06	0.02	0.95	1.68	0.47

svedoče vrednosti Kronbahove alfe. Kronbahova alfa pojedinačnih domena je zadovoljavajuća – za tradicionalno ženska zaduženja ona iznosi 0.89, a za tradicionalno muška zaduženja iznosi 0.88, dok je Kronbahova alfa celokupne skale niska ($\alpha = 0.57$).

Na osnovu vrednosti standardizovanog skjunisa i standardizovanog kurtozisa nakon normalizacije (tabela 4) možemo zaključiti da vrednosti više ne odstupaju značajno od normalne distribucije rezultata na varijabli stava prema rodnim ulogama.

Statistika zaključivanja

Izvršena je analiza kovarijanse sa stavom prema rodnim ulogama kao zavisnom varijablom. Nezavisne kategoričke varijable, to jest dominantan pol prijatelja, pol ispitanika i raspodela rodnih uloga u porodici, uključene su kao faktori. Kontinuirana varijabla stepena obrazovanja roditelja tretirana je kao kovarijat. Leveneov test homogenosti varijansi pokazao se kao značajan, što dovodi u pitanje validnost daljih analiza, s obzirom na to da je homogenost varijansi uslov za sprovođenje ove analize, pri čemu taj uslov nije ispunjen. Međutim, uzimajući u obzir to da je u pitanju marginalna značajnost ($p = 0.045$), analize su ipak izvršene. F-količnik se pokazao kao značajan ($F(12, 553) = 8.31$; $p < 0.001$; $\eta^2 = 0.15$), te se može odbaciti nulta hipoteza da značajne razlike u stavu prema rodnim ulogama ne postoje ni na jednom nivou nezavisnih varijabli.

Stepen obrazovanja roditelja nije se pokazao kao značajan faktor u odnosu na stav ispitanika prema rodnim ulogama ($F(1, 553) = 1.43$; $p = 0.23$). Pol ispitanika, sa druge strane, se pokazao kao značajan faktor ($F(1, 553) = 43.64$; $p < 0.001$; $\eta^2 = 0.07$). Kao što su pokazala i prethodna istraživanja, ispitanici muškog pola su imali značajno tradicionalnije stavove ($M = 0.61$; $SD = 0.67$) od ispitanika ženskog pola ($M = 0.32$; $SD = 0.52$).

Pokazano je da postoje značajne razlike između ispitanika s obzirom na raspodelu rodnih uloga u porodici ($F(1, 553) = 28.33$; $p < 0.001$; $\eta^2 = 0.05$), pri čemu su više skorove, koji su ukazivali na tradicionalnije stavove, imali ispitanici iz porodica sa tradicionalnom raspodelom rodnih uloga ($M = 0.39$) od onih iz porodica sa egalitarnom raspodelom ($M = -0.08$).

Dominantan pol prijatelja se sam po sebi nije pokazao kao značajan ($F(2, 553) = 2.78$; $p > 0.05$). Međutim, interakcija pola ispitanika i dominantnog pola prijatelja se pokazala kao značajna ($F(2, 553) = 3.53$; $p = 0.03$; $\eta^2 = 0.01$). Naknadne analize izvršene Bonferonijevim testom pokazale su da u slučaju devojčica ne postoji razlika u stavu prema rodnim ulogama u zavisnosti od dominantnog pola prijatelja ($p > 0.05$). S druge strane, dečaci koji se druže pretežno sa drugim dečacima ($M = 0.70$) pokazuju značajno tradicionalnije stavove ($p < 0.001$) od dečaka koji se pretežno druže sa suprotnim polom ($M = 0.15$). Takođe, dečaci koji se druže pretežno sa istim polom su tradicionalniji i od dečaka koji se

druže podjednako sa oba pola (razlika u srednjim vrednostima $MD = 0.20$), ali je u ovom slučaju razlika marginalno značajna i iznosi $p = 0.055$. Na osnovu ovih nalaza možemo zaključiti da dominantan pol prijatelja predstavlja faktor na osnovu koga se ispitanici međusobno razlikuju po stavu prema rodnim ulogama, pri čemu je to slučaj samo kada su u pitanju ispitanici muškog pola. Takođe, nađeno je da je raspodela rodnih uloga u porodici značajniji faktor koji utiče na stav od dominantnog pola prijatelja. Kao što je navedeno, faktor dominantnog pola prijatelja se nije pokazao kao značajan, međutim uočena je značajna interakcija između pola prijatelja i pola ispitanika, i u tom slučaju veličina efekta iznosi $\eta^2 = 0.01$. Bez obzira da li ovaj faktor posmatramo u odnosu na oba pola ili samo u slučaju ispitanika muškog pola, faktor raspodele rodnih uloga u porodici ima jači efekat ($\eta^2 = 0.05$).

Diskusija

Veći deo rezultata ovog istraživanja je u skladu sa očekivanjima istraživača. Potvrđeni su rezultati prethodnih istraživanja koja se tiču razlika u stavu prema rodnim ulogama s obzirom na pol, gde su muškarci pokazali tradicionalnije stavove od žena.

Stepen obrazovanja roditelja se, suprotno očekivanjima, nije pokazao kao značajan. Međutim, uzimajući u obzir da je uzorak bio prigodan, ovo se može objasniti smanjenom varijabilnošću socio-ekonomskog statusa u okviru uzorka ovog istraživanja. Pored toga, jedan od mogućih razloga što se efekat nivoa obrazovanja roditelja nije pokazao kao značajan je i taj što među majkama i očevima nije bilo značajnih razlika. U istraživanju autora upitnika o stavovima prema rodnim ulogama (Chang 1999) pokazalo se da u domenu kućnih poslova postoje egalitarniji stavovi kod parova čija je razlika u obrazovnom nivou mala u odnosu na one kod kojih je velika. Zbog toga veliki broj egalitarnih odgovora na pitanja o stavu može biti uzrokovan upravo time što je većina ispitanika imala oba roditelja sa visokim nivoom obrazovanja i malim međusobnim razlikama.

Takođe, mogućnost generalizacije rezultata na populaciju je upitna, jer je uzorak ovog istraživanja bio prigodan, pri čemu se može reći da je

bio selekcionisan na osnovu asimetričnosti raspodele obrazovanja roditelja, to jest uključivao je ispitanike čiji su roditelji pretežno visokog stepena obrazovanja. Ipak, najverovatnije možemo reći da, s obzirom na to da čak i na ovako selekcionisanom uzorku nisu bili prisutni antitradicionalni stavovi, oni takođe nisu u značajnoj meri prisutni ni na nivou populacije, što je jedan od doprinosa ovog istraživanja. Iz tog razloga možemo zaključiti da bi bilo validno na uzorku adolescenata Srbije koristiti i upitnike o stavovima prema rodnim ulogama koji sadrže jedino dimenzije egalitarno – tradicionalno.

Pri poređenju socijalnih agenasa koji su uzeti u obzir u ovom istraživanju, raspodela rodnih uloga u porodici se pokazala kao značajan faktor u odnosu na stav prema rodnim ulogama. Veoma mali broj ispitanika koji u porodici imaju antitradicionalnu raspodelu rodnih uloga onemogućio je da antitradicionalna raspodela bude uključena u analize, ali je potvrđeno da postoje razlike u stavovima kod ispitanika sa egalitarnom i tradicionalnom raspodelom rodnih uloga u porodici.

Efekat dominantnog pola prijatelja u ovom istraživanju dobijen je samo kada su u pitanju ispitanici muškog pola, dok dominantan pol prijatelja nije predstavljao značajan faktor za stavove devojčica. Jedno od mogućih objašnjenja ovakvih rezultata mogu biti nalazi prethodnih istraživanja, koji pokazuju da su dečaci manje otporni na uticaj vršnjaka od devojčica (Sumter *et al.* 2009).

Treba uzeti u obzir da je kao faktor za ovo istraživanje dominantan pol prijatelja odabran na osnovu nalaza prethodnih istraživanja koji su pokazali da pol prijatelja ima značajan uticaj na ponašanje dece u sferi rodnih uloga, ali su ta istraživanja rađena na deci koja su znatno mlađa od uzorka ovog istraživanja – u proseku 53 meseca (Martin i Fabes 2001) i deci u osnovnoj školi (Ewing Lee i Troop-Gordon 2011). Adolescenti jedni na druge mogu delovati kroz vršnjački pritisak. Zato bi za utvrđivanje koji faktori su značajni za stav prema rodnim ulogama u nekim narednim istraživanjima operacionalizacija pola prijatelja mogla biti takva da se bavi značajnim prijateljima iz detinjstva, a ne trenutnom grupom prijatelja, jer trebati imati i na umu da su tokovi međuljudskih odnosa adolescenata često brzi i promenljivi i ne moraju uvek imati dugoročne

posledice na stavove. Na primer, ispitanicima bi se moglo postaviti pitanje sa kojim polom su se pretežno družili u detinjstvu, ili kog pola je osoba s kojom gaje dugoročno prijateljstvo koje je počelo u detinjstvu. Takođe, bilo bi zanimljivo istraživati vršnjački pritisak kao faktor koji bi mogao imati neposredan uticaj na stav prema rodnim ulogama.

Za svaku stavku koja se odnosi na stavove prema rodnim ulogama najveći procenat odgovora bio je egalitaran, i može se dovesti u pitanje da li su ispitanici davali socijalno poželjne ili deklarativne odgovore, što metod ispitivanja preko onlajn upitnika znatno olakšava. Takođe, egalitarni stavovi su češći u društvima gde žene i muškarci imaju relativno jednaku ekonomsku moć (Leaper i Friedman 2007), te postoji mogućnost da je to bio slučaj sa ovim uzorkom, s obzirom na to da visok nivo obrazovanja očeva i majki može ukazati na njihovu relativnu jednakost po pitanju ekonomske moći, što ostaje na nivou pretpostavke. Generalno, na skalama za raspodelu rodnih uloga i za stav, odgovori se grupišu najviše oko egalitarnih, a zatim tradicionalnih vrednosti.

Osim utvrđivanja koji faktori utiču na stavove prema rodnim ulogama, cilj ovog istraživanja bilo je i utvrđivanje u kojoj meri su među adolescentima na teritoriji Srbije prisutni antitradicionalni stavovi. Posmatrajući prosečnu vrednost ispitanika na skali stava prema rodnim ulogama, uočava se da samo 0.4% ispitanika pokazuje antitradicionalan stav, što nam pokazuje da antitradicionalni stavovi, baš kao i antitradicionalna raspodela rodnih uloga, nisu široko rasprostranjeni među adolescentima na našem području. Čak i tamo gde su antitradicionalni stavovi prisutni, oni su niskog intenziteta, uzimajući u obzir da je teorijski raspon antitradicionalnog stava od -4 do -1, a -1 je prosečna vrednost na skali stava ispitanika sa najizrazitije antitradicionalnim stavom dobijena u istraživanju. O ovome takođe svedoči i veliko odstupanje od normalne raspodele koje je dobijeno na našem uzorku.

Treba napomenuti da sam upitnik koji je korišćen za ispitivanje stavova prema rodnim ulogama i za raspodelu rodnih uloga u porodici ima određene nedostatke. Pre svega, on meri tri kvalitativno različite dimenzije stava, antitradici-

onalnu, egalitarnu i tradicionalnu, koje su pri tome operacionalizovane na jednom kontinuumu, što otežava statističke analize i izvođenje zaključaka. Takođe, on sadrži dva kvalitativno različita domena, koji se ponašaju kao jedinstveni konstrukti, što potvrđuje njihov visok zasebni koeficijent pouzdanosti, koji je nizak na nivou čitave skale. Oba ova domena sadrže po 5 stavki, što je mali broj i još jedna mana upitnika, pri čemu određene stavke („dobiti najviši mogući stepen obrazovanja”) smanjuju pouzdanost upitnika u celini, verovatno zbog toga što se ove aktivnosti u našem društvu više ne posmatraju u velikoj meri kao rodno-normirane. Na primer, sa navedenom stavkom Kronbahova alfa iznosi 0.57, dok bez nje iznosi 0.60. Takođe, naknadno izvršena faktorska analiza je dala dva faktora koje čine stavke iz domena tradicionalno muških i ženskih poslova. Na osnovu navedenog se može izvesti preporuka da je potrebno skalu koja se tiče tradicionalno ženskih i tradicionalno muških zaduženja tretirati odvojeno i da analize treba vršiti na svakoj skali zasebno.

Osim toga, bilo bi zanimljivo da se faktor koji se tiče uticaja vršnjaka raščlani na veći broj nezavisnih faktora, te da se na taj način napravi osvrt i na prijateljstva iz detinjstva ispitanika, kao i na intenzitet vršnjačkog pritiska ili ispitanikov nivo konformizma. Preporuka za naredna istraživanja vezana za stavove prema rodnim ulogama u Srbiji je i da se koristi stratifikovani uzorak u odnosu na socioekonomski status, kako bi se dobio precizniji uvid u razlike koje ova varijabla može prouzrokovati kada su stavovi u pitanju.

Zaključak

Ovo istraživanje je pomoglo u osvetljavanju toga kakve razlike postoje u stavovima u adolescenta prema rodnim ulogama kada posmatramo njihove roditelje i prijatelje. Ovo bi budućim istraživačima moglo da pomogne da dublje prouči i pojedinačne aspekte ovih socijalnih agenasa u interakciji sa adolescentima. Takođe, doprinos ovog istraživanja je u tome što olakšava budućim istraživačima proučavanje ove oblasti sugestijama koje se tiču instrumenata koje treba koristiti, kao i time što je bolje odredilo strukturu stavova prema rodnim ulogama među adolescentima

Srbije, koji nisu u velikoj meri zadobili anti-tradicionalnu dimenziju. Naime, pokazano je da na teritoriji Srbije mogu biti korišćeni upitnici koji ne sadrže dimenziju antitradicionalnog stava, već samo egalitarnu i tradicionalnu. Bilo bi poželjno konstruisati i neki novi upitnik koji će se bazirati na onim aktivnostima i ponašanjima koje se u posmatranoj društvenoj grupi smatraju primetno rodno-normiranim. Taj upitnik bi, radi preciznijih analiza, mogao da se sastoji iz tri odvojene unipolarne skale koje mere tradicionalne, egalitarne i antritradicionalne stavove, ili bi se mogao ograničiti na dimenzije tradicionalnog i egalitarnog, koje bi se mogle meriti preko dve unipolarne ili jedne bipolarne skale u zavisnosti od potrebe. Takođe, to bi olakšalo izvođenje zaključaka i pružilo bi jasniji uvid u strukturu odgovora ispitanika.

Iako se pokazalo da su dečaci podložniji uticaju vršnjaka, vidimo da u slučaju oba pola u socijalnom okruženju na stavove dece ključni uticaj imaju roditelji, kako u detinjstvu, što je pokazano u prethodnim istraživanjima, tako i u adolescenciji. Stoga možemo zaključiti da su roditelji ti koji u razvojnim periodima detinjstva i adolescencije mogu kod svoje dece negovati stavove koji zastupaju rodnu ravnopravnost i sprečavati razvoj rodno-stereotipnih stavova, što mogu uraditi tako što će uspostaviti određenu raspodelu rodnih uloga na osnovu koje deca mogu da uče o ponašanju u okviru rodno-normiranih aktivnosti.

Literatura

Chang L. 1999. Gender role egalitarian attitudes in Beijing, Hong Kong, Florida, and Michigan. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, **30** (6): 722.

Cunningham M. 2001. The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood. *Journal of Marriage and Family*, **63** (1): 111.

Dryler H. 1998. Parental role models, gender and educational choice. *The British Journal of Sociology*, **49** (3): 375.

Eccles J. S., Jacobs J. E., Harold R. D. 1990. Gender role stereotypes, expectancy effects, and parents socialization of gender differences. *Journal of Social Issues*, **46** (2): 183.

Ewing Lee E. A., Troop-Gordon W. 2011. Peer socialization of masculinity and femininity: Differential effects of overt and relational forms of peer victimization. *British Journal of Developmental Psychology*, **29** (2): 197.

Frieze I. H., Ferligoj A., Kogovšek T., Renner T., Horvat J., Šarlija N. 2003. Gender-role attitudes in university students in the United States, Slovenia, and Croatia. *Psychology of Women Quarterly*, **27** (3): 256.

Garaigordobil M., Aliri J. 2012. Parental socialization styles, parents' educational level, and sexist attitudes in adolescence. *The Spanish Journal of Psychology*, **15** (2): 592.

Gere J., Helwig C. C. 2012. Young adults' attitudes and reasoning about gender roles in the family context. *Psychology of Women Quarterly*, **36** (3): 301.

Ignjatović T. Dž., Žegarac N., Popović D., Duhaček D. 2009. *Istraživanje stavova prema rodnoj ravnopravnosti u sistemu visokoškolskog obrazovanja*. Beograd: Fakultet političkih nauka

Klocke U., Lamberty P. 2016. The Traditional-antitraditional gender-role attitudes scale (TAGRAS): Development and validation. *Age*, **9** (6): 10.

Larsen K. S., Long E. 1988. Attitudes toward sex-roles: Traditional or egalitarian? *Sex Roles*, **19** (1-2): 1.

Leaper C., Friedman C. K. 2007. The socialization of gender. U *Handbook of Socialization, Theory and Research* (ur. J. E. Grusec i P. D. Hastings). New York: Guilford Publications, str. 561-587.

Lee E. A. E., Troop-Gordon W. 2011. Peer processes and gender role development: Changes in gender atypicality related to negative peer treatment and children's friendships. *Sex Roles*, **64** (1-2): 90.

Lindsey L. 2016. *Gender Roles: A Sociological Perspective*. Routledge

Martin C. L., Fabes R. 2001. The Stability and Consequences of Young Children's Same-Sex Peer Interactions. *Developmental Psychology*, **37** (3): 431.

Meeus W., Oosterwegel A., Vollebergh W. 2002. Parental and peer attachment and identity development in adolescence. *Journal of Adolescence*, **25** (1): 93.

Stets J. E., Burke P. J. 2000. Femininity/Masculinity. *Encyclopedia of Sociology*. New York: Macmillan, str. 997-1105.

Stockard J. 1999. Gender Socialization. U *Handbook of the Sociology of Gender* (ur. J. S. Chafetz). New York: Plenum Publishers, str. 215-227.

Sumter S. R., Bokhorst C. L., Steinberg L., Westenberg P. M. 2009. The developmental pattern of resistance to peer influence in adolescence: Will the teenager ever be able to resist? *Journal of Adolescence*, **32** (4): 1009.

Tedin K. L. 1980. Assessing peer and parent influence on adolescent political attitudes. *American Journal of Political Science*, **24** (1): 136.

Thornton A., Alwin D., Camburn D. 1983. Causes and consequences of sex-role attitudes and attitude change. *American Sociological Review*, **48** (2): 211.

Witt S. D. 2000. The influence of peers on childrens socialization to gender roles. *Early Child Development and Care*, **162** (1): 1.

Dajana Osmani

Differences in Adolescents' Gender Role Attitudes in Relation to Families' Gender Role Distribution and the Dominant Gender of Friends

Gender role attitudes refer to attitudes towards behaviour patterns that are expected of individuals in society based on their gender. Considering that primary social agents that influence the formation of attitudes include family and peers, we examined how these social factors are related to adolescents' gender role attitudes, as well as which of these factors have a larger effect on gender role attitudes. The results show that participants whose families have a traditional gender role distribution have more traditional attitudes than participants with an egalitarian gender role distribution in their families ($F(1, 553) = 28.33; p < 0.001$). We did not establish a difference in gender role attitudes between participants who are friends primarily with their own gender, and those who are primarily friends with the opposite gender ($F(2, 553) = 2.78; p > 0.05$). However, we observed that the participants' gender and the dominant gender of their friends are in an interaction ($F(2, 553) = 3.53; p = 0.03$), where boys who are primarily friends with other boys have more traditional gender role attitudes than boys who are primarily friends with girls. However, no such effect was observed in the case of female participants. The effect of the family agent was greater than that of the peers. As antitraditional attitudes are barely present in our sample (0.4%), we consider that in future research of gender role attitudes in Serbia the use of the egalitarian-traditional dimension is adequate.